

СЛАВОЉУБ – СЛАВКО ВОРКАПИЋ: плакат за српски концерт и изложбу у Паризу 1916. године

категорија чланка: прегледни рад

Апстракт: Славољуб – Славко Воркапић (1894–1976) био је сликар по образовању, а након одласка из Париза у Америку, 1920. године, посветио се филму и радио је у Холивуду. Након преласка преко Албаније са српском војском и делом народа током Првог светског рата и доласка у Париз, Воркапић је 1916. године за Српски концерт и изложбу (17–18. јун 1916) израдио плакат, штампан у техници литографије у познатој штампарији „Пишо“ (Pichot). Концерт и изложба су приређени у оквиру српске ратне кампање која је требало да укаже на трагичан положај домовине након окупације и да утиче на добијање помоћи. У раду се представља и анализира недовољно познат Воркапићев плакат, као и околности и догађаји поводом којих је настао. Закључује се да је овај рани и редак сачувани Воркапићев рад драгоцен и као историјски извор. Изузетно је редак српски ратни плакат који садржи ликовну представу. Стицајем околности, Воркапић се изразом плаката бавио у преломним животним периодима, прво као млади студент избеглица у Паризу, а потом као сиромашан емигрант у Сједињеним Америчким Државама. Ова делатност је допринела његовој промоцији у новим срединама.

Кључне речи: Славољуб – Славко Воркапић, изложба, концерт, Париз, плакат, Први светски рат

Славољуб Славко – Воркапић¹ је по образовању био сликар, а након напуштања Европе, 1920. године, и одласка у Холивуд, професионално се посветио филму.² Мало је познатих Воркапићевих дела из области примењене и ликовне уметности. Због стицаја животних околности, измештања из једне средине у другу, она су расута по свету. Према сведочењу Славковог брата, Ранка Воркапића (1927: 99), радови су остајали тамо где су настали. Одређен број цртежа и слика познат је захваљујући репродукцијама. Утолико је данас драгоценији париски плакат из 1916. године за Српски концерт и изложбу. То је једно од најранијих Воркапићевих сачуваних дела.³

Поред брата Ранка, драгоцене податке о Воркапићу оставио је и Бошко Токин, његов најближи пријатељ. Након Земунске гимназије, Воркапић је похађао Уметничко-занатску школу у Београду, по позиву Ђорђа Јовановића, вајара и директора школе, а потом и Уметничку академију у Будимпешти (1912–1914; сл. 1). Када се крајем 1915. године на Србију обрушила немачко-аустроугарско-бугарска офанзива, Воркапић је кренуо у избеглиштво. Албанију је прешао пешке, заједно са Токином. Када су доспели у Париз, неко време је похађао Академију лепих уметности, док је Токин студирао естетику и историју уметности на Сорбони.

У то време, Србија је била окупирана. Становништво које је остало у земљи тешко је страдало, док су део цивилног становништва, Влада и војска били у избеглиштву, ван Србије. Српска Влада је довела кампању како би јавност западних земаља упознала са трагичним положајем народа и државе и издејствовала неопходну помоћ. Избегли интелектуалци и уметници допринели су овој кампањи кроз промовисање српске културе и уметности у срединама у којима су се затекли. Српски концерт и изложба из 1916. године у Паризу били су део тих напора.⁴ Недељу дана након ове манифестације, односно 25. јуна, у Француској је одржан и Српски дан⁵, најављен плакатима француских аутора. У овој савезничкој земљи, значајну улогу у ширењу позитивне слике о Србији одиграли су и бројни француски интелектуалци, као и разна француска, српска и мешовита удружења.

Како се двадесетдогодишњи Воркапић након ненаданог егзодуса у Паризу обрео без имовине и прихода, помоћ је прво затражио од српске амбасаде, али је покушао да и сам нађе посао и зарађује. У париском дневном листу *Le Gaulois* (1916: 4), 2. маја 1916. године, објавио је следећи оглас у рубрици „Часови и лекције“: „Славољуб Воркапић, избеглица из Србије, студент лепих уметности и искусни цртач, тражи послеподневни посао учитеља цртања...“⁶ Као адреса, наведена је зграда број 25 у париској улици Монж (Rue Monge) у петом арондисману.

¹ Рођен у Добринцима у Срему 1894. године, а умро у Михасу (Mijas) у Шпанији 1976.

² Воркапић је припадао предводницима америчке филмске авангарде у Холивуду (Zečević 2013: 44, 45), бавио се режијом, монтажом, теоријом и педагогијом.

³ Примерци плаката се чувају у збиркама бројних библиотека и музеја у свету, укључујући и Националну библиотеку Француске.

⁴ Српски уметници су и 1917. године организовали изложбе у Лиону (Trgovčević 1990: 209) и у Паризу, (Chatelet 1998: 5) у музеју Же де пом (Jeu de Paume).

⁵ На улицама Париза су се у циљу прикупљања помоћи за Србију продавале специјално израђене медаље, значке у виду заставе и друго. Медаљу је по нацрту Штајнлена (Théophile Steinlen) урадио Овид Јансез (Ovide Yencesse), француски вајар.

⁶ „Réfugié serbe, étudiant des beaux-arts, dessinateur habile, demande emploi pour après-midi ou donnerait leçons de dessin. Ecrire: Slavolyoub Vorkapitch, 25, rue Monge, Paris.“ (Le Gaulois 1916: 4.)



1. Славољуб–Славко Воркапић пре Првог светског рата
1. Slavoljub–Slavko Vorkapić before World War I

Плакат за Српски концерт и изложбу

У време објављивљања поменутог огласа Воркапић је вероватно већ био укључен у припреме Српског концерта и изложбе, манифестације одржане 17. и 18. јуна у сали Ош (Salle Noche)⁷, у згради број 9, у Авенији Ош (Avenue Noche), која води до Тријумфалне капије (Arc de Triomphe). Воркапић је израдио пратећи плакат, који је, поред информативне, имао и пропагандну улогу. Док је писани садржај плаката преносио информације о манифестацији коју је најављивао, ликовна представа је указивала на повод њеног организовања, односно на трагичан положај Србије, којој је помоћ била неопходна.

Изложба је, како пише на плакату, обухватала уметничка дела, текстил, ношње и ћилиме и отворена је у суботу 17. јуна у три сата поподне, уз концерт и пројекцију, највероватније фотографија Ристе Марјановића, ратног фото-репортера и једног од организатора. Трајала је и током недеље, 18. јуна, а у организацији је учествовао и Бошко Токин (Бабац 2009: 22), док је Воркапић изложио нове радове.⁸

На плакату нису забележена имена извођача концерта, као ни имена ликовних уметника–излагача. Судићи по околностима, реч је о српским уметницима који су у Паризу били у егзилу. Невелики круг музичара

био је окупљен око Милоја Милојевића и Друштва композитора (Société des compositeurs de musique), док је бројне ликовне ствараоце окупљало Друштво уметника (Société des artistes), на чијем је челу био Ђорђе Јовановић⁹ (Trgovčević 1990: 206–210, 213). Међу ликовним уметницима, ту су били како млади почетници, од којих су неки наставили школовање, тако и признати ствараоци: Риста и Бета Вукановић, Симеон Роксандић, Душан Јовановић, Илија Коларевић, Миодраг Петровић, Светислав Јовановић, Никола Јерemiћ, Славко Воркапић и други.

Изложене рукотворине – ношње, ћилиме и текстил, највероватније су израдиле избегле српске жене. У Паризу је у тзв. „Српској кући”, на Булевару Сен Мишел бр. 21, било организовано ткање и жене су могле да продају своје радове (La Presse 1916: 2). На изложби су можда представљени и предмети који су настали раније, у домовини, а који су спасени током егзодуса.

Карте за концерт и изложбу продавале су се на више места. Како пише париски дневни лист *Le Figaro* (1916: 3), у четвртак 15. јуна, редакција је замољена да подсети да се карте продају код „Дирана“ (Durand) на Тргу Мадлен (Place de la Madeleine), код „Данделоа“ (Dandelot) у згради број 83 у Улици Амстердам (83, rue d'Amsterdam), као и у згради број 144 на Булевару Монпарнас (144, boulevard Montparnasse).¹⁰

Плакат Славка Воркапића за Српски концерт и изложбу штампан је у техници литографије¹¹ (сл. 2) у познатој париској штампарији „Пишо“ (Pichot), која је израђивала плакате за најразноврсније занатске и индустријске производе, културне и политичке манифестације и луксузне етикете и амбалажу.

Ликовна представа приказана на плакату изведена је у стилу академизма, са елементима античке уметности и уз употребу хришћанских и националних симбола. Воркапићева персонификација Србије по свом ставу подсећа на представе античких богиња Венере и Афродите, или пак на извесне персонификације присутне у сликарству академизма. Воркапић је кроз ликовни приказ покушао да пренесе вишеслојне поруке везане за непосредну прошлост, савремени тренутак, као и за будућност Србије, те да утиче на емоције посматрача. Композиција је подељена у три целине, међу којима доминира централна персонификација Србије која пати. Испод је приказ из непосредне прошлости који објашњава узроке те патње, док приказ у врху композиције изражава снажну веру у бољу будућност.

⁹ Јовановић је у *Аутобиографији* забележио осврт који се односи и на Воркапића: „У Паризу је било тада неколико младих сликара и вајара, бивших ученика моје школе. Њима је Државна уметничка школа, без конкурса отворила врата, али су они онде мало научили, јер се нису могли навикнути на њихову дисциплину. Они су често долазили к мени, тражили савете и помоћ, што бих им ја могао учинити...” (Јовановић 2005: 123)

¹⁰ „Диран“ је био стари, елитни ресторан у центру града, станица уметника и политичара, а „Дандело“ концертна агенција која је окупљала велика имена попут Сен-Санса (Charles-Camille Saint-Saëns), Рубинштајна (Arthur Rubinstein) или Прокофијева (Сергеј Сергеевич Прокофьев).

¹¹ Димензије плаката су 120×80 cm.

⁷ Недалеко је руска православна црква Александра Невског, у Улици Дари (Rue Daru).

⁸ У домаћој литератури, Српски концерт и изложба из 1916. године помињали су се као Изложба српске уметности и фолклора, а манифестација се погрешно смештала у 1917. годину.

Млади студент-избеглица је домовину отелотворио у лику младе, лепе и грациозне жене у тренутку патње, док стоји васкрсла међу облацима, у ставу благог контрапоста. Глава јој је ослоњена на шаку леве руке, савијене у лакту и подигнуте до лица, на ком се читава бол, док шаком делимично подигнуте десне руке као да одмахује у неверици. Дуга коса се спушта иза врата. Воркапићева Србија нема уобичајене ратне симболе: мач, копље, униформу, шлем и штит. Одевена је у дугу, лаку хаљину и огрнута је кратким плаштом који сеже до бутине. Прозрачна хаљина се спушта до тла, благо се ширећи преко стопала. Кроз хаљину је јасно видљиво складно и пропорционално тело. Персонификација Србије илуструје тугу, слабост и рањивост цивилног дела нације и од посматрача очекује самилост и помоћ.

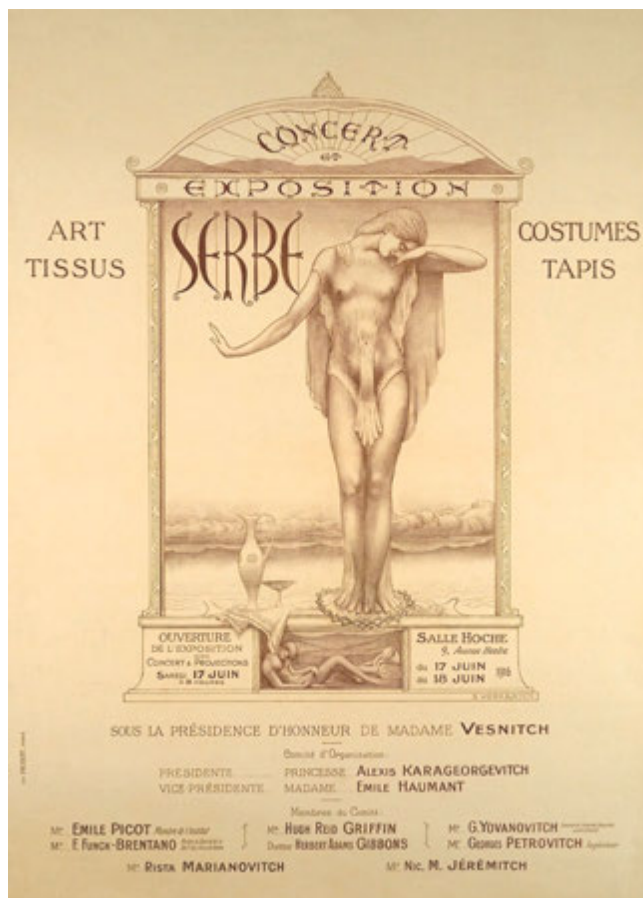
Одабрани хришћански и национални симболи додатно наглашавају страдање и патњу Србије. Трнов венац који окружује стопала младе жене пореди њене муке са Христовим мукама, крунисањем и распећем. Крај венца су крчаг и пехар на пешкиру, мотиви из националне уметности који асоцирају на видање рана палих ратника.¹² Док борци леже на бојном пољу, васкрсла Србија, која тешко пати, не може да им лечи ране; крчаг, пехар и пешкир су одложени крај њених ногу.

У ниши испод персонификације Србије налазе се два млада, нага ратника са античким шлемовима, пала на пустом бојном пољу, иза кога су високе планине. Ратник у првом плану у десној руци, опуштеној крај тела, чврсто држи нож, иако је сасвим клонуо. Овај гест илуструје крајњу одлучност и пожртвованост српског војника у борби за слободу. Пусто бојно поље алудира на пустош која је завладала у домовини након непријатељског харања.

Композиција је уоквирена издуженом архитектонском конструкцијом налик на антички храм, са тимпаном у виду лука и палметом на средини. На тимпану је представа планина иза којих свиће јарко сунце, чији дуги и снажни зраци широко обасјавају приказ, изражавајући снажну веру и наду у боље сутра. Слова у виду лука и стреле, исписана на тимпану и уз персонификацију Србије, такође алудирају на рат. На постаменту архитектонске конструкције, лево и десно од приказа ратника, налазе се информације о месту и времену одржавања концерта и изложбе. У доњем десном углу је уметников потпис транскрибован у складу са француским правописом: S. Vorkapitch.

Композиција плаката је симетрична и строга. Цртеж је сигуран и изведен је у складу са строгим академским нормама. Док наглашена контура гради форму, волумен је постигнут сенчењем. Детаљи су минуциозно обрађени. Како сведочи Бошко Токин (1928: 105), Воркапић је у Паризу много радио и нарочито се бавио цртежом: „Извесне идеје, мотиве, прерађивао је неколико пута, све док није постигао потпуну сигурност

¹² Носећи у рукама крчаге вина и воде, након Косовске битке, хероина из националне епске поезије, Косовка девојка, видала је ране палим јунацима на бојном пољу, умивала их, појила водом, причешћивала вином и хранила хлебом. Најпознатију ликовну представу Косовке девојке је насликао Урош Предић 1919. године.



2. Плакат Славољуба–Славка Воркапића за Српски концерт и изложбу у Паризу 1916. године.
2. Poster designed by Slavoljub–Slavko Vorkapic for the Serbian Concert and Exhibition in Paris, 1916

израза. То ће рећи, док цртеж није постао тако једноставан у исто време кондензован а ипак суптилан, да је линија сама по себи била сугестивна, без обзира на оно што изражава“. Поменуће одлике Воркапићевог цртежа препознајемо и на плакату из 1916. године.

Воркапић је у цртеж плаката из 1916. године укључио акт и пејзаж, теме којима се по Токиновом (1928: 103) сведочењу бавио и пре рата, када је имао и извесног искуства са великим форматима: „...највише [је] радио пејсаже, доста актова, неколико скица за наредне велике композиције, и два три цртежа фантастично-визионарна. Цртеж је његов већ тада био јасан, чист, већ био ту, требало је само времена и прилика да се изрази“. Прилика за приказивање цртачког умећа био је управо плакат за Српски концерт и изложбу и ово прво јавно представљење у Паризу младом уметнику је послужило као добра препорука у новој средини.

Имена организатора Српског концерта и изложбе забележена су у доњем делу плаката. На челу организације биле су три жене, од којих две Американке удате за Србе. Почасни председник била је Бланш Веснић (Blanche Vesnitch, рођ. Ulman), супруга Миленка Веснића, српског министра у Паризу (Павловић 2004). Ова



3. Славољуб–Славко Воркапић и Бошко Токин, Париз, јануар 1917.
3. Slavoljub–Slavko Vorkapić and Boško Tokin, Paris, January 1917

утицајна Њу-јорчанка, добро позната у париском високом друштву, активно се ангажовала како би помогла српским избеглицима. Захваљујући њој, отворена је поменута „Српска кућа“, где је студентима и ђацима обезбеђена кантина, а женама омогућено ткање (D'Estrez 1916: 1, 2; Kara-Georgevitch 1917: 21). Председница Органи-зационог одбора била је принцеза Дарја Карађорђевић¹³, супруга принца Алексија Карађорђевића, која је 1914. и 1915. године финансијала болницу за рањенике у Србији. Након егзодуса преко Албаније, наставила је са хуманитарним радом у корист Србије (D'Estrez 1916: 2). Потпредседница организационог одбора била је супруга Емила Омана (Emile Naumant), истакнутог професора на Сорбони који је бројним активностима снажно подржавао Србију.

Међу другим организаторима су, поред Срба, били и угледни француски и амерички интелектуалци:

¹³ Мајра Абигејл Панкхерст Рајт Прат (Муга Abigail Pankhurst Wright Pratt); након удаје за Алексија Карађорђевића променила је име у Дарија Карађорђевић.

Емил Пико (Emile Picot), Франц Финк-Брентано¹⁴ (Frantz Funck-Brentano), Хју Рид Грифин (Hugh Reid Griffin), др Херберт Адамс Гибонс (Herbert Adams Gibbons), Ђорђе Јовановић, Ђорђе Петровић, Риста Марјановић и Никола М. Јеремић.

И Воркапићев плакат и плакати француских аутора одмах су привукли пажњу. Лисијен Декав (Lucien Descaves), познати француски новинар и књижевник, на самом почетку текста „Рат у плакатима“, објављеном у париском дневном листу *Excelsior* у петак 23. јуна 1916. године, наводи да су колекционари радосни зато што су захваљујући Српском дану њихове колекције обogaћене новим плакатима Штајнлена (Steinlen), Фуকেরа (Fouquieray), Мургија (Mourgue), као и Воркапићевим плакатом¹⁵ (Descaves 1916: 2).

Плакат је као средство масовне комуникације добио на значају у индустријском друштву, у време масовне производње и потрошње, када је скретао пажњу на одређене догађаје или производе (Плавшић 2015: 205). За време Првог светског рата, док нису постојала данас уобичајена средства масовне комуникације, доживео је још већи успон и поред информативне, имао је и значајну пропагандну улогу. Поред писаног, важан је био и ликовни садржај плаката, па се њихова израда најчешће поверавала афирмисаним уметницима.

Ликовни садржај је требало да утиче на емоције посматрача и често је укључивао одређене симболе. Персонификација државе у виду женске фигуре потиче још из антике. У ратној иконографији била је врло честа, па се у Француској среће Маријана, у Уједињеном Краљевству Британија, у Немачкој Германија; позната је и Мајка Русија и сл. Представа жене је у ратној пропаганди постала је неопходна и асоцијала је на рањивост, нежност, брижност, мајчинство, охрабрење (Трговчевић 2016: 5, Петровић 2015: 219).

Остале активности у Паризу и одлазак у Америку

Воркапић се није дуго задржао на париској Академији и по њеном напуштању укључио се у уметнички живот Монпарнаса. Наредних година је био активан и запажен у француској штампи. Док је у стваралаштву и даље остао везан за националне теме, у цртеж је унео извесне новине и ослобађао се строгах академских норми (Palkovljević 2001: 385).

У специјалном броју часописа *L'art et les artistes* (*Уметност и уметници*)¹⁶ из 1917. године, посвећеном

¹⁴ Његов портрет је током рата у Паризу урадио Ђорђе Јовановић, аутор многих других портрета (биста, плакета и медаља) својих пријатеља, а нарочито пријатеља српског народа: Говена, госпође Беар итд. (Јовановић 2005: 122).

¹⁵ "Les amateurs jubilent. La Journée serbe du 25 juin fait entrer dans leurs collections quelques affiches nouvelles. Il y a celle de Steinlen, celle de Fouquieray et celle de Mourgue; il y a celle de Vorkapitch pour l'Exposition serbe..." (Descaves 1916: 2). Плакати су представљени на изложби Рат и плакат: 1914–1918, у Музеју примењене уметности у Београду, као и у пратећем каталогу (Чех (ур.) 2015: 154–157, 168).

¹⁶ Ишло је двадесет специјалних бројева ове ревије (1915–1918) посвећених Белгији (1915), Пољској (1916), Румунији (1916), Србији (1917), Русији (1917) итд.

Србији, похвално се говори о Воркапићу и објављују се два његова рада: осликани керамички тањир *Српска мајка* и *Наирт за албум српских народних игара*, са илустрацијом кола (Dayot 1917). Воркапић је 1919. године у Паризу учествовао на изложби југословенских уметника у Малој палати (*Petit Palais*), где је изложио један цртеж–портрет Бошка Токина, најближег пријатеља (Exposition 1919: 24). Исте године је можда учествовао и на Изложби српске и румунске керамике (Chatelet 1998: 5). Његов осликани керамички тањир из 1918. године са представом младог српског ратника данас се налази у збирци Музеја „Морис Дени“ (Musée départemental Maurice Denis) у граду Сен Жермен ан Ле (Saint Germain-en-Laye; Субашић 2007: 6). Воркапић се у овом периоду, поред наведеног, бавио и илустрацијом књига француских аутора, под псеудонимом Истар. Сретен Стојановић (1997: 146) бележи да је Воркапић спавао у атељеу Бранка Дешковића¹⁷, а помиње и згоду у вези са дистрибуцијом листа црногорског краља Николe у егзилу.

Једна фотографија из овог периода, снимљена у Паризу у јануару 1917. године, сведочи о блиском пријатељству Воркапића и Токина (сл. 3; Zečević 2013: 49¹⁸). Два младића су заједно проводила избегличке дане све до 1920. године, када је Воркапић емигрирао у САД, а Токин се вратио у Београд. Ипак, пријатељи су остали у контакту и даље, кроз преписку, а Токин је у домовини повремено писао о Воркапићу.

Након одласка у САД, Воркапић се, по сведочењу Токина (1933: 8), у почетку бавио и израдом плаката за филмове, што му је помогло да у извесној мери скрене пажњу у новој средини: „...од скромног сликара плаката постао [је] филмски редитељ. Ишло је доста брзо, мада је прва етапа трајала најдуже и била најтежа. Тешко је уопште било пробити се до филмских канцеларија. Ипак, он је успео да један од његових безбројних пројеката плаката за рекламе неких филмова буде усвојен. Од тог момента ишло је лакше, бар се знало да он постоји. Наставио је да слика плакате...“

Нажалост, Воркапићеви амерички филмски плакати за сада нам нису познати, као ни други извори о њима, осим Токиновог сведочења. Стога их је, бар за сада, немогуће упоредити са париским плакатом из 1916. године. Имајући у виду еволуцију Воркапићевог ликовног израза, можемо претпоставити да су композиције његових америчких плаката биле слободније у односу на ону са париског плаката.

Закључак

Плакат за Српски концерт и изложбу из 1916. године редак је сачуван рад Славка Воркапића у области примењене уметности. Настао је у раној стваралачкој фази, убрзо по доласку у Париз, у једном од преломних периода живота и рада. Поред значаја који има за проучавање Воркапићевог опуса, српске примењене графике и графичког дизајна, драгоцен је и као историјски извор који ближе осветљава мало познате догађаје везане за српску ратну пропаганду у Француској.

Воркапићев плакат је изузетно редак српски ратни плакат који садржи ликовну представу. Ратни плакати су се у Србији и Воркапићевој родној Војводини, која се тек по окончању сукоба прикључила Србији, сводили на прогласе, огласе и обавештења и били су без ликовног садржаја.

Захваљујући овом првом представљању у Паризу, млади уметник је у новој средини скренуо пажњу на свој рад. Током рата је, кроз даље стваралаштво, допринио позитивној пропаганди о Србији. На почетку боравка у Америци бавио се, између осталог, и израдом плаката. Тако се ова делатност везала за преломне тренутке Воркапићевог живота и рада, прво као младог студента-избеглице у Паризу, а потом и као сиромашног српског емигранта у Америци, те је допринела његовој афирмацији у новим срединама.

¹⁷ Године 1919, Дешковићев атеље је био у згради бр. 18 у Булевару Едгара Кинеа (18, Boulevard Edgard-Quinet, Paris; Exposition 1919: 25).

¹⁸ Изражавам велику захвалност г. Божићу Зечевићу на уступању ове фотографије, претходно публиковане у његовој књизи *Српска авангарда и филм 1920–1932*.

ЛИТЕРАТУРА

- Плавшић, П. С. 2015
Вакат, факат и плакат, у: *Рат и плакат : 1914–1918*, каталог изложбе, Београд: Музеј примењене уметности; Институт за историју оглашавања. (Plavšić, P. S. 2015, *Vakat, fakat i plakat, u: Rat i plakat : 1914–1918, katalog izložbe*, Beograd: Muzej primenjene umetnosti; Institut za istoriju oglašavanja).
- Чех, В. (ур.) 2015
Рат и плакат : 1914–1918, каталог изложбе, Београд: Музеј примењене уметности; Институт за историју оглашавања. (Čeh, V. (ur.) 2015, *Rat i plakat : 1914–1918, katalog izložbe*, Beograd: Muzej primenjene umetnosti-Institut za istoriju oglašavanja).
- Zečević, B. 2013.
Srpska avangarda i film 1920–1932, Beograd: Udruženje filmskih umetnika Srbija.
- Бабац, М. 2009
Бошко Токин новинар и писац, I, Нови Сад: Матица српска. (Babac, M. 2009 a, *Boško Tokin novinar i pisac*, I, Novi Sad: Matica Srpska.)
- Субашић, С. 2007
Непознати ликовни рад Славка Воркапића : цртеж на керамичком тањиру, *Сремске новине*, 25. новембар, б. (Subašić, S. 2007, *Nepoznati likovni rad Slavka Vorkapića : crtež na keramičkom tanjiru, Sremske novine*, 25. novembar, б)
- Јовановић, М. 2005
Ђока Јовановић, Нови Сад: Галерија Матице српске. (Jovanović, M. 2005, *Đoka Jovanović*, Novi Sad: Galerija Matice srpske).
- Павловић, К. Ст. 2004
Миленко Веснић, у: *Онакви какве сам их знао*, Београд: Откровење, 53–62. (Pavlović, K. St. 2004, *Milenko Vesnić, u: Onakvi kakve sam ih znao*, Beograd: Otkrovenje, 53–62)
- 046 Palkovljević, T. 2001
Slavko Vorkapić-slikar, у: М. Babac (pr.), 2009, *Slavko Vorkapić : o pravom filmu*, Novi Sad: Akademija umetnosti; Zavod za kulturu Vojvodine, 383–387.
- Chatelet, M. 1998
Petits salons artistiques et expositions diverses, Sociétés artistiques F21 4079–4085, 4107–4108, 4417–4418 F21 4731–4745 et 4891–4898 : Inventaire, Paris: Centre historique des archives nationales, available through: http://www.archhiveinternationales.culture.gouv.fr/chan/chan/fonds/edi/sm/sm_pdf/F21-petits%20salons.pdf [accessed 2 April 2018].
- Стојановић, С. 1997.
Сећања на младост 1904–1922, Београд: БИГЗ. (Stojanović, S. 1997, *Sećanja na mladost 1904–1922*, Beograd: BIGZ)
- Trgovčević, Lj. 1990
Paris comme centre culturel de l'émigration serbe pendant la première guerre mondiale, *Jugoslovensko-francuski odnosi* : научни скуп поводом 150 година од отварања првог француског конзулата у Србији, Београд: Историјски институт, 198–214. (Trgovčević, Lj. 1990, *Paris comme centre culturel de l'émigration serbe pendant la première guerre mondiale, Jugoslovensko-francuski odnosi* : naučni skup povodom 150 godina od otvaranja prvog francuskog konzulata u Srbiji, Beograd: Istorijски институт, 198–214)
- Tokin, B. 1933
Od crtača plakata do filmskog režisera, у: М. Babac (pr.), 2009, *Slavko Vorkapić : o pravom filmu*, Novi Sad: Akademija umetnosti; Zavod za kulturu Vojvodine, 118, 119.
- Tokin, B. 1928
Putovi Slavka Vorkapića, у: М. Babac (pr.), 2009, *Slavko Vorkapić : o pravom filmu*, Novi Sad: Akademija umetnosti; Zavod za kulturu Vojvodine, 102–105.
- Vorkapić, R. 1927
Pismo Ranka Vorkapića, у: М. Babac (pr.), 2009, *Slavko Vorkapić : o pravom filmu*, Novi Sad: Akademija umetnosti; Zavod za kulturu Vojvodine, 98–100.
- Exposition 1919
Exposition des artistes yougoslaves au Palais des Beaux-Arts (Petit-Palais), catalogue de l'exposition, Paris: G. de Malherbe.
- Dayot, A. 1917
Quelques notes sur l'art moderne, *L'art et les artistes* (Paris), No. spécial, (*Palais*) Mars 1917 : 57–65.
- Kara-Georgevitch, P. 1917
For the better hour, London: Constable and Co.
- Descaves, L. 1916
La guerre en affiche, *Excelsior*, No 2047, Paris, Vendredi 23 juin, 2, available through: http://www.memoriademadrid.es/doc_anexos/Workflow/2/141881/hem_excelsior_19160623.pdf [accessed 20 April 2018].
- D'Estrez, G. 1916
Une visite à la Maison serbe, *La Presse*, Paris, 17. 09, 1, 2, available through: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k598694v/f1> [accessed 2 April 2018].

Новине

Le Gaulois (Paris): 2. 5. 1916, 4. available through:
https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5368755/f4.item.r=vo_rkapitch.zoom [accessed 20 May 2018].

Le Figaro (Paris): 15. 6. 1916, 3, available through:
<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k291074r/f3.image>
[accessed 24 March. 2018].

Le Figaro (Paris): 8. 11. 1915, available through:
<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k2908548/f3> [accessed 5 April 2018].

ИЗВОРИ

Фондови Националне библиотеке Француске у Паризу
(www.bnf.fr) Интернет презентација музеја Орсеј у
Паризу (www.musee-orsay.fr)

Summary

GORDANA KRSTIĆ-FAYE

Independent researcher, Paris, France, Belgrade, Serbia
gordana70@yahoo.com

SLAVOLJUB–SLAVKO VORKAPIĆ: Poster for the Serbian Concert and Exhibition in Paris in 1916

Serbian artist Slavoljub–Slavko Vorkapić was educated as a painter but when he left Paris in 1920 for the USA, he dedicated himself to filmmaking. Not many of his applied art works have survived. One of his earliest works is a poster for the Serbian Concert and Exhibition in 1916 in Paris. This is a very rare Serbian war poster with a figural representation. It is also interesting as a World War I document.

When Serbia was attacked at the end of 1915 by Germany, Austro-Hungary and Bulgaria, most of the population, the government and the army went to exile. Vorkapić arrived in Paris. While Serbia was occupied, its government in exile undertook awareness campaigns to obtain help. The Serbian Concert and Exhibition were part of those efforts.

Vorkapić's poster, printed in Paris, was done in the style of academicism. He sought to inform but also to remind

the audience of the tragic position of his homeland. Serbia is presented as a resurrected young woman in pain, in the clouds. Her head is turned to her left and it rests on her hand, whereas the other arm is outstretched. Around her feet, there is a crown of thorns; the traditional cup, jug and towel are laid beside her. Two young soldiers, lying on the battlefield, can be seen below. One of them grips a knife tightly, symbolizing the extreme devotion of Serbian soldiers in the struggle for freedom. Mountains and the bright sun, symbolizing the belief in a better future, can be seen above the figure. The scenes are framed by an architectural structure resembling an antique temple.

This was the first public presentation of Vorkapić's work in Paris and it helped him gain attention, just like his posters for movies helped him get noticed in his early days in the United States.

Translated by the author / Превод аутора